

Tutkija Pertti Hynynen Perjantaiyliopistossa 30.11.2007 Tampereella

POPULISTISET LIIKKEET EUROOPASSA

Populismien haamu riivaa Euroopassa, ongelmaksi asti? Italialaisen pilapiirtäjän Altanin kuvassa oli ennen kevään 1996 vaaleja kaksi miestä ja toinen sanoo: "Fasistit ovat edelleenkin fasisteja." Ja toinen vastaa: "Annetaan niiden päästä valtaan. Silloin ne paljastuvat sataprosenttisesti." Kun korvaamme sanan "fasistit" oikeistopopulisteilla niin vallan saavuttaminen paljastaisi niiden luonteen äänestäjille, jotka sitten kääntyisivät pois päin? Tällainen vähättelevä asenne oli Ranskan sosialistipresidentti Francois Mitterrandilla, kun hän 1980-luvun alussa päätti, että äärioikeiston Front Nationalin on saatava tilaa televisiossa. Mitterrand ajatteli Frontin nousun vain heikentävän oikeistoa. Jean-Marie Le Penin nousu näyttikin 1980-luvulla suuntaa eri maiden äärioikeistolle. Hänen tuore alamäensä ei ole niin tehnyt.

Piirroksen kuvaama asenne onkin toiminut usein, kun monet näistä poliitikoista ovat paljastuneet röyhkeiksi oman edun tavoittelijoiksi ja kähmijöiksi ja jopa suoranaiseksi idiooteiksi. Lisäksi temperamentit törmäävät toisiinsa ja syntyy hajaannuksia. Viimeksi näin kävi taas Italian kansallisliiton AN:n (Alleanza Nazionale) oikealta laidalta. Kesällä 2007 pitkään kytenyt kritiikki puoluejohtaja Gianfranco Finin yksinvaltaista johtotapaa vastaan johti hajaannukseen, kun jyrkimmät voimat perustivat Francesco Storacen johdolla uuden puolueen Destra (oikeisto), joka sai mukaansa neljä Italian parlamentista ja yhden europarlamentaarikon. Lisäksi sellaiset esitykset kuten homoliittojen hyväksyminen sekä äärioikeuden antaminen paikallisvaaleissa maahanmuuttajille olivat vieraannuttaneet puolueväkeä. Tätä lohkeamaa edelsi Alessandra Mussolinin ero, joka ei sulattanut Finin tuomiota isoissa Benitosta ja fasismin kaudesta. Tuomioita Fini esitti joulukuussa 2003 Israelin vierailulla. Aiemmin samana vuonna Alessandra oli heittänyt Finille ja muille, että joudutte vielä leikkauttamaan esinahkanne ennenkuin pääsette Jerusalemiin.

Kaikkein riitaisinta on ollut Belgian ranskankielisen osan äärioikeiston historia 1990-luvun alusta lähtien. Sikäläinen Front National on moneen otteeseen hajonnut ja sitten taas kasannut itseään. Viime vuosina tapahtui taas elpymistä nimenomaan maahanmuuton ja kulttuurikamppailun asioissa. Mutta syksyllä 2007 viranomaiset paljastivat verorikoksia puolueen ja sen johtajan Daniel Féret'n taloudenpidossa. Tämä johti hajaannukseen ja puolue jäi Féret'n vastustajien käsiin.

Näitä puolueita ei saada romahtamaan paljastamalla niitä rasisteiksi. Jotkut äänestävät niitä rasismien ansiosta mutta useimmat siitä huolimatta. Paljastuminen idiooteiksi merkitsee varmempaa romahdusta. Hampurilaisen poliitikon Roland Schillin "oikeusvaltiollisen offensiivin" puolue PRO pääsi osavaltion parlamenttiin syksyllä 2001 ja kristillisdemokraattisen pormestarin Ove von Beustin hallitukseen. Syksyllä 2003 eräs puolueen senaattori osavaltion hallituksessa paljastui talousrötöksistä ja von Beust aikoi hänet erottaa. Schill meni pormestarin luokse puolustamaan puoluetoveriaan ja ilmoitti paljastavansa von Beustin homoseksuaalisuuden, jos senaattori erotetaan. Von Beust käski Schillin häipymään, hajoitti senaatin ja järjesti uudet vaalit, joissa kahteen osaan hajonnut Schillin puolue romahti. Schill siis kuvitteli paljastavansa asian, joka toki oli laajalti tiedossa muttei sitä julkisuudessa reposteltu. Idiotismiin liittyy provokaatioita. Italian pohjoisosan Lega Nordin aktiot vuoden 2007 mittaan moskeijas suunnitelmia vastaan herättivät huomiota. Padovassa Legan paikallispoliitikot veivät marraskuussa 2007 sian kuselle tontille, jonne tullaan rakentamaan moskeija. Tällainen tontin "siunaus" on Legan mielestä italialaisen identiteetin puolustusta, jotta moskeijaa ei rakennettaisi. Mariella Mazzetto, Legan entinen apulaispääsihteeri, johti hanketta.

Kuitenkin vähättelevä suhtautuminen on lyhytnäköistä. Mitterrandin taktinen asenne ei toiminut, sillä Front National alkoi saada äänestäjiä myös vasemmalta, ensin kommunisteilta ja sitten myös sosialisteilta. Lisäksi populismin menestyminen vauhdittaa politiikan kielen rappiota ja jopa raa'istumista, kun monimutkaisia asioita yksinkertaistetaan pelkäksi syntipukkejen etsimiseksi. Oikeistolainen ja vasemmistolainen populismi toki etsivät syntipukkeja hieman eri suunnilta. Edellinen yleensä aloittaa etnis-rodullisesti toisenlaisista ihmisistä. Kuitenkin nimenomaan uusissa EU-maissa molempien laitojen populismit ovat teemoiltaan lähellä toisiaan. Keskustelu vasemmistolaisesta populismista on yltynyt, kun sosialidemokratiasta vasemmalle on tapahtunut elpymistä Saksassa, Hollannissa, Tanskassa ja muuallakin. On kuitenkin nähtävä, että populismin houkutus liittyy aina oppositiossa olemiseen.

Politiikan "meteoritteja"

Oikeistopopulismista kohutaan puolueiden nousuvaiheissa mutta taantumisesta ollaan aika hiljaa. Käsite "meteorittipuolue" kuvaa hyvin Schillin kaltaisia tapauksia eli uusien puolueiden nopeaa nousua ja jyrkkää laskua. Puolakin on tästä esimerkkinä. Syksyn 2005 vaalien jälkeen Kaczynskin veljekset tarvitsivat apureita hallituksen muodostamiseen ja löytyi ensinnäkin Andrzej Lepperin "itsepuolustuspuolue" Samoobrona, joka vaaleissa sai 11 prosenttia. Lepper on luokiteltu äärioikeistolaiseksi, koska ilmoitti yhdeksi esikuvakseen Hitlerin työllistämiskäytännön. Hän tuomitsi EU:n koloniaalisena instituutiona ja kun takavuosina postkommunistinen vasemmisto hyväksyi kaiken Brysselin suunnalta niin Lepperin sanoma tavoitti maaseudun tyytymättömät. Puolue lietsoi mellakointia ja uhkaili eri mieltä olevia. Ennen syksyn 2005 vaaleja puolueen populismissa korostuivat vasemmistolaiset ilmeet.

Toiseksi kiusalliseksi kumppaniksi tuli Roman Giertychin "Puolan perheiden liitto" LPR, joka sai vaaleissa 8 prosenttia. Puolueen juuret kulkevat sotaa edeltäneeseen fasislippuun Falangaan ja muihin äärikatolisiin ja juutalaisvastaisiin virtauksiin, joita marsalkka Jozef Pilsudski sentään piti aisoissa. Giertych halusi opetusministerinä EU:n kieltävän abortit ja homopropagandan. Hänen isänsä biologian professori Maciej Giertych edustaa europarlamentissa äärimmäisintä oikeistoa, kun esitteli brosyyrissä juutalaisten ja muiden ihmisten biologisia eroja.

Skandaali nousi keväällä 2007, kun paljastui että Samoobronan varapuheenjohtaja ja Lepperin oikea käsi Stanislaw Lyzwinski oli palkannut puolueeseen töihin erään naisen vaatien tältä seksipalveluja. Varsovan matkoilla naisen piti palvella myös Lepperiä. Sitten ilmoitettiin muitakin naisia, jotka olivat joutuneet suostumaan samantapaisiin palveluksiin puolueen johtajille. Vaalivoiton puoluetukea siis ohjautui tällä tavoin ja Lepper joutui muunkin korruption johdosta lähtemään hallituksesta. Giertych ja Lepper päättivät heinäkuussa 2007 yhdistää voimansa puolueeksi LiS (Liga i Samoobrona). Eli tällainen perhearvojen liitto suuntasi syksyn 2007 parlamenttivaaleihin, mutta hanke hajosi. Lokakuun vaaleissa kumpikin erillään sai vain 1,5 prosenttia.

Pääosin nämä puolueet ovat kuitenkin nousseet hitaasti mutta varmasti ja takaiskuja on tullut vasta viime vuosina kuten Ranskassa ja Itävallassa. Kansanpuolue ÖVP katsoi valinneensa Itävallassa oikean strategian, kun se otti vuoden 2000 alussa vapauspuolue FPÖ:n mukaan. Se taltutettiin ja murentuminen alkoi. Kannatus alkoi laskea ja puoluejohtaja Jörg Haider päätti ryhtyä toimiin niitä uusnatsilaisen taustan tahoja kohtaan, joiden varassa hän oli noussut 1980-luvulla. Puolueen julkista kuvaa piti parantaa. Sitten ministerien pysymiseksi hallituksessa Haider kuitenkin perusti uuden "Itävallan tulevaisuuden liiton" BZÖ (Bündnis Zukunft Österreich) kilpailemaan emäpuolueen kanssa. BZÖ oli hihasta vedetty konseptio ja Kärnteniä

lukuunottamatta emäpuolue pysyi vahvempana, mikä näkyi jo Wienin kunnallisvaaleissa lokakuussa 2005. Hans-Georg Strachen johdolla FPÖ vastusti aggressiivisesti Turkin EU-jäsenyyttä sekä maahanmuuttajien näkymistä katukuvassa tunnuksella "Wienistä ei saa tulla Istanbul". Turkkilaisten Wienin piiritykset vuosina 1529 ja 1683 ovat sitkeää muistia, jota äärioikealla aina lämmitetään.

Lokakuussa 2006 parlamenttivaaleissa FPÖ menestyi selvästi paremmin saaden 11 prosenttia ja 21 paikkaa. Yllättäen myös BZÖ ylitti kynnyksen ja sai 4,1 prosentilla seitsemän paikkaa uuden puheenjohtajan Peter Westenthalerin johdolla. Hallitukseen näillä puolueilla ei enää ollut asiaa. Liittokansleri Alfred Gusenbauer (SPÖ) torjuu sellaiset spekulatiot, että jos hallitusyhteistyö ÖVP:n kanssa kariutuisi niin SPÖ voisi hakea tukea Strachen suunnalta. Silti hän täsmentää (Der Spiegel 19.3. 2007), ettei kannata oikeistopopulistien "totaalista ulosrajaamista": "Kaikkien puolueiden kanssa täytyy parlamentissa puhua ja ottaa yhteen asiallisesti." Itävallan sosialidemokratia joutuu huomioimaan sen, että se on viime vuosina saanut takaisin äärioikealle menettämiään äänestäjiä.

Tämä Gusenbauerin linja edustaa yhtä suhtautumista, mutta pääosin sosialidemokratia uskoo oikeistopopulismin vaientamiseen ja eristämiseen. Poikkeuksen muodostaa Slovakia, missä sosialidemokraatit hallitsevat populistisen SNS:n kanssa. Norjassa työväenpuolueen AP:n puheenjohtaja Thor Jagland jopa nosti vuoden 1997 vaaleissa päävastustajaksi Carl Hagenin edistyspuolueen jättäen muut porvarilliset huomioimatta, mikä auttoi Hagenia. Hagenin puolue sai 15,3 prosenttia nousten toiseksi suurimmaksi AP:n (32,9 prosenttia) jälkeen.

Huolestuttavinta on kehitys Sveitsissä, missä järjestelmä perustuu siihen, että kaikki suuret puolueet muodostavat hallituksen. Oikeistopopulistisella kurssilla menestynyttä kansanpuoluetta SVP ei siis kyetä eristämään. Lokakuun 2007 vaaleihin sosialistit kuitenkin menivät vaalien SVP:n asemia kavennettavaksi "proporzdemokratian" piirissä ja nimenomaan Blocherista piti päästä eroon. SVP nousi lokakuun 2007 vaaleissa 29 prosentilla selvästi suurimmaksi saaden seitsemän lisäpaikkaa eli yhteensä 62. Eurooppalaisessa vertailussa puolue on onnistunein yhdistelmä uusliberalismin markkinaretoriikkaa ja muukalaisvastaisuutta. Monissa laaksokylissä SVP sai yli 70 prosentin lukemia. Puolue kampanjoi ulkomaalaisten rikollisten karkottamista julisteella, jossa kolme valkoista lammasta ajaa mustan lampaan pois. SVP ja Blocher selittivät, että "musta lammas" on kaikissa kielissä joten kuinka kukaan saattoi saada idean, että se tarkoittaisi afrikkalaisia.

Äärivasemmistolaiset nuorisoryhmät osoittivat Bernissä lokakuun alussa mieltä SVP:n tilaisuutta vastaan ja nämä väkivaltaiset mellakat hyödyttivät poliittisesti SVP:tä. Lammasjuliste toimi tehokkaana provokaationa ja erityisesti kun ulkomainen lehdistö keskittyi siihen hyökkäyksissä Blocheria vastaan. Sosialistit menettivät selvästi tosin enemmän vihreiden suuntaan, jotka jyrkimmin vaativat SVP:n vallan kaventamista.

Englanti ja Ruotsi ovat esimerkkejä hitaasta mutta varmasta noususta paikallistasolta käsin. BNP:n (British National Party) menestyksen painopiste on ollut Lontoon alueella ja toukokuun 2006 kunnallisvaaleissa Itä-Lontoon valtuustossa (council) puolue nousi toiseksi suurimmaksi kun Labourin äänestäjiä oli siirtynyt äärioikealle. Puolue eteni muuallakin selvästi vuoteen 2002 verrattuna muttei enää niissä kaupungeissa, joissa edelliset vaalit olivat 2004. Vaalijärjestelmä estää edelleen pääsyn parlamenttiin.

Ruotsissa "uusi demokratia" Ny Demokrati oli meteori 1990-luvun alussa parlamenttiin asti. Jyrkemmän seuraajan SD-puolueen (Sverige-Demokraterna) eteneminen jatkui syyskuun 2006 kunnallisvaaleissa yli 220 valtuustopaikkaan parhaana 22,5 prosenttia Landskronassa. Parlamentin vaaleissa ääniä tuli 2,9 prosenttia, kun edellisellä kerralla vain 1,4 prosenttia. Puolue on tasaisesti rakentanut organisaatiota tavoitteena seuraavissa vaaleissa 4 prosentin äänikynnys. Puolue on pyrkinyt pääsemään eroon natsiainesten solutuksesta.

Kieltämistä vai romahduksen odottelua

Itävallan ja Ranskan tilanteet johtavat teesiin siitä, että menestyneidenkin puolueiden kohdalla olisi kyse "vain" 15 vuoden syklistä. Le Pen sai vuoden 2002 presidentinvaaleissa ääniä jopa toisaalta juutalaisilta ja toisaalta arabeilta, kun edelliset tiesivät Le Penin olevan arabeja vastaan jälkimmäiset olettivat hänen olevan edelleen myös juutalaisia vastaan. Tämä kertoi siitä, että joissakin tapauksissa äänestäjäkunta voi olla äärimmäisen heterogeenista. Puolue voi siis menestyä, jos sen äänestäjäkunnan osat eivät ole tekemisissä toistensa kanssa.

Kuitenkin keväällä 2007 Nicolas Sarkozy kokosi oikeiston äänestäjät "kapseloiden" Frontin ja Le Penin nurkkaansa, mikä synnytti kuvaa Frontin lopullisesta vajoamisesta menneisyyteen. Näin on kuitenkin sanottu ennenkin ja viimeksi vuonna 1999, kun puolue hajosi ja Bruno Mégret'n kannattajat perustivat pieneksi jääneen MNR-puolueen.

Takavuosina Ranskan vasemmisto ajoittain nosti keskustelua Front Nationalin kiellosta. Saksassa SPD:n puheenjohtaja Kurt Beck nosti syksyllä 2007 keskustelua NPD:n kieltämisestä. Hankkeella tuskin on enempää onnistumisen näkymiä kuin edelliselläkään, joka aloitettiin syksyllä 2000. Rasistinen väkivalta pisti prosessin alulle, mutta todisteina olisi pitänyt tuoda esiin perustuslakiviraston agenttien paljastukset. Kielto siis edellyttäisi, että nämä agenttiyhteydet lopetettaisiin. Kun tätä ei tietenkään tehdä niin keskustelulla ei ole pohjaa.

Tämä saksalainen keskustelu tuntuu sitäkin kummallisemmalta ottaen huomioon miten kävi Belgiassa. Vuoden 2003 vaaleissa flaamien Vlaams Blok sai 11,6 prosenttia, mutta sitten tuomioistuimien katsoi puolueen rikkoneen rasismilakia. Niinpä puolue lakkasi ja tilalle tuli "flaamien asia" Vlaams Belang. Tuomioistuimen päätös piti yllä "cordon sanitairen" eli eristämisen politiikkaa muttei sitten muuta. Kuitenkin Blokin menestys johti tiukentamisiin ulkomaalaispolitiikassa.

Belgiasta on nyt tullut Euroopan vaikein tapaus alueellisen ja etnisen erottelun johdosta. Vuoden 2007 mittaan kieliryhmien vastakkaisuudet kärjistyivät ja Vlaams Belang on valanut bensaa liekkeihin. Flaamipuolella hieman maltillisempi N-VA (Nieuw-Vlaamse Alliantie) on puheenjohtajansa Bart De Weverin johdolla kyennyt vaikeuttamaan hallituksen muodostamista.

Naispoliitikkojen nousua

Viime vuosina on uudenlaisten naispoliitikkojen - siis toisenlaisten kuin em. sialla ratsastaja Mazzetto - nousu alkanut näkyä. Alessandra Mussolinin terävään kielenkäyttöön on viitattu edellä ja sitten Ranskassa Front Nationalin johtaminen siirtyy isän tyttärelle Marine Le Penille. Tällainen siirto on kuitenkin hämmentänyt vanhempaa puolueväkeä.

Storacen em. puolueeseen loikkasi marraskuussa 2007 AN:n naisista hienostosalonkien Daniela Santanchè, joka ei pyytele anteeksi oikeistolaisuuttaan. Hän sanoutui irti Finin arviosta fasismista

"absoluuttisena pahana" ja arvosteli islamilaisten invaasiota. Huivin hän näki naisille langetettuna modernina Daavidin tähtenä.

Hollannissa syksyllä 2007 entinen oikeusministeri Rita Verdonk perusti puolueen "ylpeänä Hollannista" (Trots op Nederlands), jolle gallupit lupailivat jopa 20 prosentin kannatusta. Edellisen hallituksen "ainoaksi mieheksi" luonnehdittu Verdonk mainitsee keskeisiksi teemoikseen moottoriteiden ruuhkat, verotuksen ja maahanmuuttajat.

Vakaimmin on johtanut puoluettaan Tanskan Pia Kjaersgaard. Aatteellisesti puolue on etäänntynyt uusliberalismista valtion sosiaalisen vastuun hyväksymiseen. Puolue on viime vuosina tukenut Venstre-puolueen pääministeri Anders Fogh Rasmussenin oikeistohallituksia ja niiden tiukentuvaa linjaa maahanmuuton asioissa. Puolueen rooli näkyi siinä, ettei hallitus järkkynyt alkuvuodesta 2006, kun kohu Muhammed-piirroksista levisi muslimimaissa. Toisaalta rasisteja on jouduttu erottamaan puolueesta. Rasmussen päätti järjestää ennenaikaiset vaalit marraskuussa 2007 tavoitteena vapautua rasitteena koetusta DF:stä. Puolue kuitenkin eteni edellisten vaalien 13,3 prosentista vielä 0,3 prosenttia saaden yhden kansanedustajan lisää. Sen ilme oli aiempaa maltillisempi. Ulkomaalaiskysymysten sijaan puolue painotti vähäosaisten asioita, vanhusten ongelmia ja lisäksi painotti tanskalaisia arvoja.

Norjassa puoluetta 28 vuotta johtanut Carl Hagen luopui toukokuussa 2006 ja uudeksi puheenjohtajaksi valittiin 36-vuotias Siv Jensen, joka halusi pehmentää muukalaisvastaisuuden leimaa ja päästä yhteistyöhön oikeiston kanssa. Toukokuun 2006 gallupissa puolue olikin noussut maan suurimmaksi 31 prosentin kannatuksella. Jensen ei kuitenkaan onnistunut pitämään kannatusta ylhäällä vaan syyskuussa 2007 kunnallisvaaleissa puolue sai enää 18 prosenttia ja Høyre nousi sen edelle.

Naispoliitikkojen nousu pehmentää puolueiden ilmettä jo senkin takia, että yleisluonteisen rasismien sijaan nousee islamin vastaisuus. Juuri monikulttuurisuuden ongelmat ovat johtaneet keskiluokkaisia koulutettuja naisia kohti äärioikeistoa erityisesti Hollannissa ja Tanskassa.

Tämä näkyy Saksassakin, missä NPD on perustanut naisjärjestön RNF (Ring Nationaler Frauen), jonka jäsenet kulkueiden eturivissä antavat pehmeämmän kuvan. Sachsenin osavaltion parlamentin jäsen Gitta Schüssler osaa vastata toimittajan kysymykseen Hitleristä: "Me olemme puolue, joka katsoo tulevaisuuteen eikä menneisyyteen."

Kansainvälinen yhteistyö ei onnistu

Äärioikeisto sai tammikuussa 2007 viimein pystyyn ryhmän europarlamenttiin, kun Romania ja Bulgaria tulivat EU:n jäseniksi. Tähän ryhmään ITS eli "identiteetti, traditio ja suvereniteetti" tuli "suurromanialaisen" PRM:n (Romania Mare) mukana myös diktaattori Ceausescun tratiota. Puoluejohtaja Corneliu Vadim Tudor on diktaattorin entinen hovirunoilija ja Tudor edelleen pitää diktaattoria "suurena patrioottina".

Marraskuussa 2007 Mussolinin temperamentti sai ryhmän hajalle, kun syytti romanialaisia: "Rikollisuus on romanialaisille elämäntapa." Hän vaati lisäksi Italiaa karkottamaan Romanian lähettilään. Taustana tälle oli Romaniasta Italiaan tulleiden mustalaisten ongelmat. Tämä oli ryhmässä se lopullinen temperamenttien yhteentörmäys. Viisi Romanian PRM:n edustajaa erosi ryhmästä, jolloin määrä tipahti alle vaaditun 20:n rajan. Heitä nähtävästi suututti se, että mustalaisten rikoksista syytettiin Romanian kansalaisia ylipäänsä. Maan

ulkoministeri Adrian Cioroianu lausui haluavansa vuokrata Egyptin aavikolta alueen, jonne siirrettäisiin kaikki ne aineksdet, jotka aiheuttavat maalle häpeää. Mutta MEPien ura päättyi kokonaan, kun romanialaiset äänestivät marraskuussa edustajansa vuoteen 2009 asti ja Tudorin puolue menetti kaikki paikkansa. Hän oli tuloksesta niin pettynyt, että julisti myös Romanian parlamentin sikotalliksi, josta hän vetää puolueen edustajat pois. Tästä monet romanialaiset ilahtuivat.

Ongelmat eivät väisty

Sosialistipoliitikko Laurent Fabius totesi jo 1980-luvun lopulla, että Le Pen esittää oikeita kysymyksiä mutta antaa väärä vastauksia. Tämä oli niin tarkasti sanottu, että sosialistit jäivät siihen vuodesta toiseen ja vasta Ségolène Royalin vaalikamppailun aikana on päästy keskustelussa eteenpäin etsimään niitä oikeita vastauksia.

Jos tällainen populismi taantuu niin se ei merkitse syiden poistumista. Suomessa Toni Halme ampui itsensä pelkäsi meteoriitiksi mutta samalla äänestysprosentit taas alaspäin Helsingin lähiöissä.